

משבר המים בישראל רשמים אישיים של חבר ועדת החקירה

בעקבות משברי המים שפוקדים את המדינה הוקמה ב־2008 ועדת חקירה ממלכתית לבדיקת הנושא. פרופ' יורם אבנימלך, אחד משלושת חברי הוועדה, מסכם את הסוגיות המרכזיות הנוגעות לתחום משק המים בישראל מנקודת הראייה שלו.

יורם אבנימלך*

ועדת החקירה הממלכתית לבדיקת משבר המים מונתה על ידי כבוד השופטת דורית ביניש, נשיאת בית המשפט העליון, ב־14 באוגוסט 2008, וזאת ביוזמת ועדת הכנסת לביקורת המדינה שדנה בדו"ח מבקר המדינה על מצב המים בישראל. תפקידי הוועדה היו לבדוק את הסיבות למשברי המים הפוגעים לעתים בישראל ולהציע דרכי פעולה כדי למנוע משברים כאלה בעתיד. הסקירה הנוכחית מהווה סיכום מהזווית האישית של חבר הוועדה, כשהדברים מובאים על דעתו, אחריותו ומתוך נקודת הראייה שלו. סיכום של כלל חברי הוועדה מופיע בדו"ח

* פרופ', מלמד בטכניון הנדסה וחקלאות; מדען ראשי במשרד לאיכות הסביבה; חבר בוועדת המים הממלכתית.

הוועדה כפי שהוגש לכנסת, לבית המשפט העליון ולממשלה, במרס 2010. בסקירה הנוכחית לא יהיה תיאור מסודר של מערכת המים בישראל ונתונים לגבי התרחשויות שונות הקשורות

**מתקבל הרושם כי לממסד הרבה יותר קל
לטפל בהרחבת היקפם של מפעלי התפלה
מאשר לנקוט פעולות כמו ייעול הגיבון
העירוני, הקטנת דליפות ביוב או פתרון
לבעיית ניצול הקולחים. ייתכן מאוד שהרצון
להתחמק מעבודה פרטנית מהווה גורם
משמעותי בכניסה למשברי המים ובקושי
לצאת מהם**

למערכת. כל אלו מובאים בצורה סדורה בדו"ח הוועדה. בסקירה זו אתייחס רק לחלק מהנושאים המרכזיים בתחום משק המים בישראל. אין אפשרות לעסוק במספר עמודים מצומצם בכלל הנושאים.

אמנם הדברים מוגשים מהזווית האישית של כותב רשימה זו, אך ללא ספק מסתמכת הרשימה גם על מה שלמדתי מעבודה משותפת עם חברי הוועדה האחרים, יושב ראש הוועדה השופט בדימוס דן ביין ופרופ' יואב כסלו מהפקולטה לחקלאות ברחובות.

מאחר שהדברים מובאים מנקודת הראייה שלי, ברור לי כי יש מקום לאי-הסכמה, לחילוקי דעות ולדיון בנושא זה או אחר שיועלה כאן. דיון כזה חשוב לקידומה ולקיומה של מערכת מים תקינה בישראל.

המוביל הארצי. הפיתוח החקלאי ויישוב הנגב הוקדמו להקמת המוביל הארצי תוך החלטה לשאוב שאיבת יתר מהקידוחים הקיימים (באקוות החוף בעיקר) ולהחזיר את האוגר לקדמותו עם הפעלת המוביל הארצי. צילום: ארכיון קק"ל

כמה מים יש לנו ובכמה מים ניתן להשתמש?

מתחילתה של הציונות ועם הקמתה של מדינת ישראל לא הסכמנו להכפיף את תוכניות הפיתוח של המדינה שבדרך ושל המדינה הצעירה למגבלות הטבע. מנהיגי הציונות לא שעו לקביעות של מומחים מבחוץ, שטענו כי אין אפשרות לקלוט עוד תושבים בגלל מגבלות קרקע ומים. עם הקמת המדינה הוכנו תוכניות פיתוח לחקלאות ולגידול אוכלוסייה לאור תחזיות אופטימיות מאוד באשר לכמויות המים שניתן להפיק, ולא בהתאם למגבלות של כמות מים ריאלית. הפיתוח החקלאי ויישוב הנגב הוקדמו להקמת המוביל הארצי תוך החלטה לשאוב שאיבת יתר מהקידוחים הקיימים (באקוות החוף בעיקר) ולהחזיר את האוגר לקדמותו עם הפעלת המוביל הארצי.

ההחלטה שהתקבלה בזמנו הייתה למתוח את החבל מבחינת ניצול משאבי המים ככל שניתן (ואף יותר מכך). זה היה הבסיס המודע (וגם הלא מודע) של תוכניות הפיתוח בארץ, שלוה בקבלת החלטות נועזת ואמיצה, ברמת תכנון וביצוע מעולה ובכושר להשקיע מאמצים לאומיים ואישיים כדי להשיג את היעד. הקמת

ניתן היה לצפות כי לפחות השלטון המקומי יתכנן גינון הצורך פחות מים. כולנו מכירים את הדשאים המפרידים בין נתיבי התחבורה בערים, שבהם מערכת ההשקיה משקה את הכביש אולי יותר מאשר את הדשא

המוביל הארצי על כל חלקיו, במצב של מדינה המתמודדת עם בעיות קיום כלכלי ועם בעיות מחסור, הייתה מפעל אדיר שספק אם היינו יכולים לממשו כיום. הוקמה מערכת מקצועית לתכנון משק המים, בעיקר במסגרת תה"ל, מערכת שהייתה מופת לעולם. למרות כל המגבלות עבר פרק זמן קצר מתכנון המפעל ועד השלמתו, כשהכול נעשה תחת הובלה וגיבוי של הממשלה במטרה לפתח את משק המים.

הרוח של הליכה על הסף, תוך ניצול של כל פוטנציאל המים, נמשכה עד לאחרונה, אולם בעשורים האחרונים בוצעה מדיניות זו ללא הגיבוי המתאים של שיקול דעת, קבלת החלטות נאותה, תכנון ומערכת ביצוע יעילה, ותוך הזנחה של שימור מערכת מקצועית וביצועית כנדרש (רוח "יהיה בסדר" שלטה).

במשך שנים התקבלו החלטות לתגבר את מערכת המים על ידי התפלה (וכפי שיידון בהמשך, על ידי שימוש בגורמים אחרים להעלאת ניצולת המים המצויים ברשותנו), וזאת כדי להתגבר על בצורת כזו או אחרת. לאחר כל החלטה כזאת ירדו גשמים, והיא נסחפה עם השיטפונות לים השכחה וההזנחה.

מאפיין חשוב מאוד של מאזני המים באזורנו הוא השונות הרבה במשקעים. שנות בצורת, ואף סדרות של שנות בצורת, הנן חלק מהמערכת הטבעית אצלנו, עוד מימי האבות והנדודים למצרים, ואין בכך הפתעה. יותר מכך, עד כמה שאפשר לחזות את העתיד, צפויות לנו יותר שנים שחונות כחלק משינויי האקלים הגלובליים.

התפלה, היסכון וייעול בצריכת מים

יש הטוענים כי בעצם אין לישראל בעיית מים. האוקיינוס גדול, וכל זמן שיש מים באוקיינוס נוכל להתפיל מים שיספיקו כדי צרכינו. קיימת טענה כי אין להגביל את צריכת המים, וכל הרוצה במים שישלם את עלות ההתפלה ויקבל כפי שיחפץ. הטוענים זאת מציינים כי צריכת החשמל להתפלת מים אינה רכיב מכריע במאזן החשמל במדינה, וכי מיזוג אוויר או נסיעה במכונית צורכים הרבה יותר אנרגיה וגרמים ליותר פליטות מזיקות.

לעומת טענה זו יש מקום להכרה כי בתנאי החיים במזרח התיכון, באזור המצוי על סף המדבר, יש להגיע לתרבות ולטכנולוגיה המתאימות לצמצום ולייעול צריכת המים. אמנם ניתן להתפיל, אך עלות ההתפלה, פליטת גזי חממה ונזקים סביבתיים אחרים, וצריכת אנרגיה

שחלקה מגדיל את תלותנו באספקה מבחוץ – כל אלה מהווים סיבות להגבלת הצריכה. השאלה החשובה היא, לא כמה עולה שימוש בכמות מים לא מוגבלת, אלא מה מאזן התועלת והנזק בצריכה מוגזמת.

הוכחנו כי האדם הסביר מסוגל לחסוך כ-20% מצריכת המים בתגובה להכרת המצב ולהסברה,

במשך שנים התקבלו החלטות לתגבר את מערכת המים על ידי התפלה כדי להתגבר על בצורת כזו או אחרת. לאחר כל החלטה כזאת ירדו גשמים, והיא נסחפה עם השיטפונות לים השכחה וההזנחה

וזאת בלי לפגוע בצורה משמעותית ברמת החיים שלו. עשינו זאת כחברה בשנה החולפת (2009), והסבל לא היה גדול מאוד. עמדנו בזה ועמדנו יפה. היסכון של 20% בצריכת המים העירונית, צרכן המים הגדול במדינה, שווה ערך לכ-150 מיליון מ"ק לשנה או להספק של מתקן התפלה גדול. כן הוכח כי ניתן לתכנן ולתפעל גינות תוך הקטנה של כמחצית כמות המים הנצרכת להשקיית גינות – כ-200 מיליון מ"ק לשנה; ניתן וצריך לחשב מה העלות (או הנזק הנגרם לפרט) בהקטנה סבירה של הצריכה, לעומת הנזק בהגדלת צריכת האנרגיה והנזקים הסביבתיים הנלווים להתפלת המים, גם אם יש צרכני אנרגיה אחרים.

ההשקפה שלפיה, מאחר שניתן להתפיל ככל שיש מים בים התיכון הרי שאין צורך שנגביל את השימוש במים – אינה פשוטה ליישום. ככל שנצרוך יותר מים נעבור לשימוש במים יקרים יותר (מים מותפלים במקום מי התהום ועוד), ומחיר המים יעלה, מחיר שאותו צריך יהיה הצרכן לשלם. במקרה זה צריכת מים מוגברת של בעלי יכולת מעלה את מחיר המים שאותו יצטרכו לכסות חסרי יכולת, נושא רגיש מבחינה חברתית ופוליטית (ראו המאבק על מחירי המים בכנסת בשנה שעברה).

נוסף על כך קיימת בעיה פוליטית הקשורה במאזני המים באזור שבו אנו חיים. אנו מצויים באזור שבו קיימות מגבלות חמורות באספקת המים. שכנתנו ממלכת ירדן מצויה במחסור במים חמור יותר מזה הקיים אצלנו. רוב המדינות סביבנו סובלות, ויסבלו יותר בעתיד, ממחסור במים וממצב כלכלי שיקשה עליהן לבסס אספקת מים על ידי התפלת מים. מצבאות

ממטרות בשירות החקלאים. בעבר הייתה החקלאות הצרכן העיקרי של מים ושל מים שפירים. כיום צורכת החקלאות כמחצית הצריכה העירונית. צילום: יעקב שקולניק. ארכיון קק"ל

של מדינה שבה אין מגבלות על השימוש במים ליד מדינות צמאות למים עלולה להוות גורם נוסף לחילוקי דעות וללחצים לחלוקת המים הטבעיים בין המדינות הגובלות בנו.

ניצול יעיל של המים העומדים לרשותנו

מקורות המים העומדים לרשותנו הנם מקורות למים שפירים (כינרת וקידוחים), סך הכול פוטנציאל ממוצע של כ-1,400 מיליון מ"ק (מלמ"ק) לשנה; מים מליחים (מופקים כיום כ-200 מלמ"ק); שיטפונות (כ-40 מלמ"ק) וקולחים מטופלים (כ-400 מלמ"ק מנוצלים כיום). יש לזכור כי בשנות בצורת המילוי החוזר נמוך מהממוצע, לעתים נמוך במידה ניכרת.

בעבר הייתה החקלאות הצרכן העיקרי של מים

בעקבות החיסכון במים והקטנת צריכתם על ידי התושבים ירד הפדיון כתוצאה ממכירת המים. וירדה רווחיות התאגידיים למים. מבחינה עסקית, האינטרס של התאגיד נוגד את האינטרס של המדינה להקטין את צריכת המים

ושל מים שפירים. כיום צורכת החקלאות כמחצית מהצריכה העירונית, עובדה שרבים אינם מתייחסים אליה.

החלוקה של צריכת המים בהתאם לסוג המים ולסקטורים השונים מובאת בטבלה מס' 1.

טבלה מס' 1: צריכת מים לפי סקטורים וסוגי מים, 2008

המקור: אתר רשות המים

שפירים	חקלאות	תעשייה	צריכה עירונית	גורמי חוץ	סך הכול
491	89	755	100	1,435	
קולחים ושבד"ן	399	1		400	
מליחים	189	32	3	224	
שיטפונות	43			43	
סך הכול	1,122	121	759	2,102	

צריכת המים כפי שהיא מובאת בטבלה מאוזנת עם פוטנציאל אספקת המים בשנים גשומות. בשנים שחונות יש קושי לספק את הצריכה, אם כי הקמת מתקני ההתפלה תסייע להתגבר על פערים כאלה.

יחד עם זאת, אנחנו מצויים במחסור במים, הן בגלל העובדה שיש שנים שחונות (ואולי יהיו יותר) והן כי האוכלוסייה גדלה ואיתה גדלה צריכת המים.

החקלאות בישראל פעלה רבות לייעול צריכת המים. כדוגמה מובאת צריכת המים לחקלאות לעומת הייצור החקלאי בשנים 1988 עד 2006. ניתן לראות כי למרות הירידה בצריכת המים

הממוצעת, עלה הייצור החקלאי בכ־70%. כלומר, החקלאי ב־2006 משתמש רק ב־60% מהמים שבהם השתמש ב־1988 ליצור יחידת תוצרת.

מה לגבי ייעול השימוש וניצול המים בסקטור העירוני?

אחת הדרישות ממערכת המים העירונית היא להחזיר מקסימום מים לשימוש החקלאות, כמובן לאחר טיהור וטיפול נאותים. האם כך קורה?

הערכות לפערי המאזן

180 מלמ"ק	השקיית גינון
115 מלמ"ק	סילוק קולחין לים ולסביבה
50 מלמ"ק	ביוב שאינו נאסף (בורות סופגים, ואדיות)
60 מלמ"ק	פחת שפירים
100-24 מלמ"ק	דליפת ביות
100-42 מלמ"ק	שימוש בלתי חוזר (קירור מים, תעשייה)
605-471 מלמ"ק	סיכום

מאזן מים לעיר ולתעשייה 2007

860 מלמ"ק	כניסת מים (לא כולל שימוש ביתי במגזר הכפרי)
317 מלמ"ק	הזרמת קולחים לחקלאות
50 מלמ"ק	ביוב שאינו נאסף (בורות סופגים, ואדיות)
	(37% מכניסות)
	(שפד"ן, אחרים, מאגרים)
	(387, מזה 70 שפירים)
543 מלמ"ק	פער בין אספקה להפקה

איפה מתחבא הפער???

מאזן המים לעיר מראה כי למרות מה שנאמר, אנו עדיין רחוקים מניצול אופטימלי של המים המגיעים לעיר ולתעשייה: רק כ-37% מהמים המגיעים לסקטור זה חוזרים לשימוש להשקיה חקלאית.

אין תשובות ברורות ומדויקות לשאלה הנשאלת כאן. הנתונים לגבי האספקה לעיר ואספקת הקולחים לחקלאות, וכן ההפרש בין שני מספרים אלו, מדודים ומדויקים. חלקם הגדול של הערכים שיובאו להלן הנם הערכות שחשוב לאמתן.

מתוך אומדן לשטח הגינון העירוני וצריכת המים לדונם מקובל לחשוב שצריכת המים לגינון העירוני היא 180-200 מלמ"ק לשנה. יש לציין כי הגינון בישראל אינו גינון התואם את האקלים ואת הצורך לחסוך במים. רוב צמחי הגינה הנם צמחים בעלי צריכת מים גבוהה (דשא, צמחי נוי טרופיים ועוד), כשקיים מגוון רב של צמחים ים תיכוניים ואחרים שצורכים הרבה פחות מים (דוגמאות בגינות בגן האקולוגי בטכניון ובמקומות אחרים). ניתן היה לצפות כי לפחות השלטון המקומי יתכנן גינון הצורך פחות מים. כולנו מכירים את הדשאים המפרידים בין נתיבי התחבורה בערים, דשאים שבהם מערכת ההשקיה משקה את הכביש אולי יותר מאשר את הדשא.

בהתאם לנתוני רשות המים, כ-100 מלמ"ק של קולחים מטופלים מוזרמים לנחלים ולים, בעיקר בגלל חוסר במערכות הובלה ואגירה של הקולחים, מערכות חיוניות לצורך השימוש בקולחים להשקיה. במקרים שבהם אין צרכנים חקלאים זמינים ניתן היה להתפיל את הקולחים ולהשתמש בקולחים מטוהרים לרמה גבוהה ובטוחה בריאותית להעשרת מי התהום, כפי שנעשה בארצות הברית ובאירופה.

כ-50 מיליון מ"ק של שפכים לא מטופלים מוזרמים למי התהום ולוואדיות. חלקם ביישובים לא מבוססים, בעיקר בגליל המערבי, אבל חלק מהשפכים האלה מוזרמים למי התהום מיישובים מאוד מבוססים כמו כפר שמריהו, בית ינאי ואחרים. הזרמה זו מקטינה את כמויות המים העומדת לרשות החקלאות, אך יותר מכך – גורמת לזיהום חמור של מי התהום, הנחלים והים.

פחתים נוספים המסבירים את הפער בין האספקה לעיר לבין הניצול החוזר נובעים מדליפה של מים שפירים, דליפה מצנרת הולכת-ביוב (דליפה הגורמת בין השאר לזיהום) ושימושים בלתי ניתנים למחזור בתעשייה ובקירור על ידי מים.

היה עלינו להכליל לפחות נדיפה, גם אם לא האשמה, בראשי המערכת או באחרים האחראים לפעולה לא תקינה כזו או אחרת. מאוד ייתכן כי הבנת האחריות האישית, גם במקרים של מסורת לא תקינה, תביא לתיקון במינהל הציבורי בישראל ותחייב או תסייע לאחראים ליחידות השונות לפעול בצורה המיטיבית

מתברר כי קיימים במערכת פחתים, או ניצול לא יעיל, בשיעור של כ-500 מלמ"ק לשנה – שיעור שגם אם נוכל להקטינו במחצית, משמעותו תוספת של כ-250 מלמ"ק לשנה. יש לציין שלפי הערכות אגף התקציבים ואחרים, עלות הפחתתם של ההפסדים האלה קטנה משמעותית מעלות ייצור מים נוספים על ידי התפלה.

האם האפשרות להתפיל מים הפכה להיות האפשרות היחידה להגדלת פוטנציאל המים שלנו?

מתקבל הרושם כי לממסד הרבה יותר קל לטפל בהרחבת היקפם של מפעלי התפלה מאשר לנקוט פעולות כמו ייעול הגינון העירוני, הקטנת דליפות ביוב או פתרון לבעיית ניצול הקולחים. במקרה של הרחבת היקף ההתפלה צריך להוציא מכרז, חברות פרטיות נכנסות לתמונה, ולכאורה הכול זורם בלי צורך לעסוק בפרטים ולהיאבק לפעמים עם יישוב עקשני שאינו מחובר למערכת איסוף הביוב. ייתכן מאוד שהרצון להתחמק מעבודה פרטנית מהווה גורם משמעותי בכניסה למשברי המים ובקושי לצאת מהם.

לקראת הפרטה של מערכת המים בישראל?

מערכת המים בישראל התבססה בעבר על חוק המים שלפיו, המים הם רכוש האומה (בדומה למערכת הבעלות על הקרקע). ניהול מערכת המים הוטל על נציבות המים, אשר

הייתה משרד ממשלתי לכל דבר, ולכנסת הייתה יכולת השפעה על כל החלטה תקציבית בהקשר למחירי המים ולחלוקתם. עם הקמת המדינה נקבע במודע כי מחיר המים למשתמש אינו זהה לעלות הפקתם, וכי אינטרס המדינה הוא לספק את המים בעלות שתאפשר פיתוח אזורי פריפריה ופיתוח חקלאות בכל רחבי הארץ. שיטת תמחור

כ־50 מיליון מ"ק של שפכים לא מטופלים מוזרמים למי התהום ולוואדיות. הזרמה זו מקטינה את כמות המים העומדת לרשות החקלאות, אך יותר מכך – גורמת לדיהום חמור של מי התהום, הנחלים והים

זו הפכה לכלי משחק בין האוצר, הלובי החקלאי ואינטרסים פוליטיים ומשקיים. משרד האוצר פעל במשך שנים לשינוי המערכת.

מדיניות האוצר (אגף התקציבים) התבססה במשך שנים על ההנחה שמחיר המים צריך להיות שווה או מותנה בעלותם, אחרת משאב זה אינו מנוצל כראוי. מדיניות אגף התקציבים בנושא קידום התפלת מים הייתה מבוססת על ההנחה שכדי שנציבות המים ושאר הגופים האחראים למים ינצלו את החלופות הזולות יותר (השבת קולחים, ניצול מי נגר, חיסכון במים, מניעת דליפות וכו'), יש ליצור מצב של מחסור במים. ההנחה הייתה כי המערכת אינה מתאמצת לפעול כל זמן שיש חלופות קלות המאפשרות קבלת מים (על חשבון הממשלה, לפי השקפת אנשי האוצר).

השקפה זו עמדה מאחורי חילוקי הדעות הרבים בין נציבות המים (או הלובי החקלאי) לבין האוצר.

מצב זה השתנה לפני כשנתיים, לטוב ולרע, עם הקמת רשות המים ועם מימוש ההחלטה כי כל עלויות אספקת המים יכוסו על ידי תשלומי הצרכנים. רשות המים אמונה לשמור על

העיקרון הזה. בסמכותה של רשות המים לקבוע את תעריפי המים לצרכנים, היינו, לקבוע את חלוקת הנטל לכיסוי הוצאות אספקת המים בין מגזרי המשק השונים ורמות הצריכה השונות, כשהסך הכללי של התמורה למים קבוע וזהה לסך העלויות. דרגות החופש של הרשות מוגבלות אם כך לחלוקת הסך בין מגזרי הצריכה השונים. לרשות שיקול דעת מוגבל לגבי עלויות אספקת המים, שנקבעות על סמך ההסכמים שנחתמו בין אגף החשב באוצר לבין החברות המתפילות מים, הסדר תשלומים עם מקורות, החזרי הון להשקעות בפיתוח משק המים וכדומה. צפוי כי מעורבותו של משרד האוצר, שהיה שומר הקופה בעבר, תפחת קרוב לוודאי, מאחר שלא מדובר בהוצאות מהקופה הציבורית, לפחות לא ישירות ממנה.

מבחינת המערכת השומרת על ההוצאות הכרוכות במשק המים, הרי השינוי במדיניות הקטין את האינטרס של האוצר והממשלה להקפיד על הקטנת ההוצאות ועל ייעול המערכת. אם בעבר היה זה האוצר שדחף להעדפת ייעול ושימוש בחלופות הזולות לאספקת המים על פני השקעות במערכות ההתפלה היקרות יותר, הרי שמערכת הוויסות הזאת עשויה להקטין את מעורבותה.

מאגר הבשור. חברי ועדת החקירה למשק המים היו משוכנעים שמשבר המים הנוכחי, כמו גם אלו שלפניו, נגרמו על ידי ליקויים מתמשכים בניהול משק המים. צילום (אווירי): אלבטרוס. ארכיון קק"ל

שינוי נוסף שחל ברזמנית הוא הקמת התאגידים למים ולביוב. לפני כניסת שינוי זה היו הרשויות המוניציפליות, המקומיות והאזוריות, אחראיות על אספקת המים לאזרח כחלק ממערכת שירותים שאותם חייבות הרשויות לספק לאזרחים. במסגרת זו החלטות על מתן השירותים ועל רמת השירות לא היו בהכרח החלטות של רווח והפסד (עם כל הבעיות הכרוכות בהחלטות בעלות גוון פוליטי לגבי שירות זה, כולל האיסור להפסיק את אספקת המים למי שאינו משלם תמורתם).

התאגידים למים שהוקמו מנוהלים, ואמורים להיות מנוהלים, בהתאם לשיקולים עסקיים של רווח והפסד ושל יעול המערכת. שינוי זה, עם כל יתרונותיו, מביא למערכת שיקולים שעלולים להוביל את התאגידים להתנהגות הנוגדת את טובת הציבור.

כך, לדוגמה, לתאגידים יש כיום בעיה. בעקבות החיסכון במים והקטנת צריכת המים על ידי התושבים, ירד הפדיון כתוצאה ממכירת המים, וירדה הרווחיות של התאגידים. מבחינה עסקית האינטרס של התאגיד נוגד את האינטרס של המדינה (ועדיין אנו מצויים במצב שבו התאגידים שייכים לגופים ציבוריים ולא הופרטו). המדינה מעוניינת להקטין את צריכת המים במגזרים השונים, ואילו התאגידים מעוניינים להגביר את הצריכה. ייתכנו מצבים שבהם האינטרס של התאגידים לא יהיה זהה לאינטרס של המדינה להגיע למחזור מים מרבין, להקטין דליפות מצנרת הולכת הביוב (פעולות העולות לתאגידים כסף ללא תמורה נאותה לכאורה), לספק את המים באופן שווה לצרכנים הגדולים ולצרכנים בשוליים ועוד.

אנו עומדים בפני מצב שבו הן במערכת ייצור ואספקת המים והן במערכות חלוקת המים הוקמו גופים שהשיקול העסקי לגבי פעילותם אמור לקבוע את התנהלותם, כשאין בהכרח זהות בין שיקולים אלו לבין שיקולים של האינטרס

הציבורי והאינטרס הלאומי.

גם במצב הנוכחי שבו שתי המערכות, מערכת ייצור המים ומערכת חלוקת המים, הן בעיקרן בשליטה ציבורית (אם כי חלק גדל והולך של מערכות ייצור המים, היינו מתקני ההתפלה, הן מערכות פרטיות), יש ניגודי אינטרסים. ברור כי הסכנה לניגוד בין האינטרס הציבורי לבין אינטרסים עסקיים בניהול משאב המים הכל כך חיוני תגבר ככל שיותר מערכות יופרטו.

על פניו, ניתן להפריט את מערכת תאגידי המים ואף להפריט חלקים נוספים של מערכת ייצור ואספקת המים (הפרטה של חברת מקורות כדוגמה). אולם בהפרטת מערכת המים טמונה סכנה, במיוחד בתנאים של מדינת ישראל, שבה מהווים המים משאב חיוני ונדיר. הניסיון בהפרטה של מערכות אספקת המים במדינות אחרות אינו מעודד.

עם הקמת רשות המים צפוי כי מעורבותו של משרד האוצר, שהיה שומר הקופה בעבר, תפחת קרוב לוודאי, מאחר שלא מדובר בהוצאות מהקופה הציבורית, לפחות לא ישירות ממנה. השינוי במדיניות הקטין את האינטרס של האוצר והממשלה להקפיד על הקטנת ההוצאות ועל יעול המערכת

כל אלו מחייבים שיקול דעת, בקרה בזמן אמיתי ומנגנון קבלת החלטות החורג מהשיקול הכלכלי הרגעי בהקשר לבעלות על מערכת המים כולה ו/או חלקיה.

אחריות אישית?

חברי ועדת החקירה למשק המים, ואני בתוכם, היו משוכנעים שמשבר המים הנוכחי, כמו גם אלו שלפניו, נגרמו על ידי ליקויים מתמשכים בניהול משק המים ולא בגלל מחדלים של אישים אלו או אחרים במערכת. לכן נמנענו מהסקת מסקנות אישיות. לועדת חקירה שני אמצעים לפעול לתיקון המעוות במערכת: הדרך הראשונה, שעד כה נראה כי לא צלחה, היא הבאת ההמלצות בפני הרשויות כדי שידונו בהן ויתקנו ליקויים. מאוד אשמח אם בעתיד הלא רחוק אלמד כי טעיתי בהערכת כי דרך זו כשלה. הדרך השנייה שבה יכולה ועדת חקירה לפעול היא הטלת אחריות אישית על אישים שונים, בין אם אלו העומדים בראש המערכת ובין אם אלו האחראים על פעולה מסוימת, גם אם ההתנהלות הלקויה היא חלק מנוהל שהיה מקובל זה שנים. כשהיה מדובר לאחרונה בנוהל של מינויים פוליטיים החליטה הפרקליטות לתבוע את השר לשעבר ח"כ צחי הנגבי לדיון, למרות הטענה כי מינויים פוליטיים היו נהוגים גם בעבר. אני מניח כי גם בנושאי שוחד לא תעמוד לנאשמים הטענה כי כבר עשו זאת בעבר. במחשבה שנייה, ובחרטה על כך שמחשבה שנייה זו באה מאוחר מדי, הגעתי למסקנה כי שגינו וכי היה עלינו להכליל לפחות נזיפה, גם אם לא האשמה, בראשי המערכת או באחרים האחראים לפעולה לא תקינה כזו או אחרת. מאוד ייתכן כי הבנת האחריות האישית, גם במקרים של מסורת לא תקינה, תביא לתיקון במינהל הציבורי בישראל ותחייב או תסייע לאחראים ליחידות השונות לפעול בצורה המיטבית, לעתים למרות לחצים של שתדלנים ובעלי עניין שונים.